

Spåren efter Arn Magnusson

»Från början behövde jag bara en »svensk« riddare för att genom hans ögon skildra kristendomens heliga krig mot islam under korstågstiden. Mycket snabbt fann jag att han i så fall borde komma från Västra Götaland och vara född ungefär 1150.

Det blev en lång studieresa från Skara till Varnhem och Gudhem, borgen Aranäs och Forshems kyrka och slagfälten vid Lena och Gestilren.

Men snart var det som om det gick magi i letandet och fantiserandet, som om Arn Magnusson, som jag döpt efter hans tänkta barn-doms-hem Aranäs, verkligen hade funnits. Eller åtminstone någon som han.

För borgen Aranäs är byggd enligt utländska förebilder och kyrkan i Forshem är byggd av samma folk som byggde Aranäs. Och Forshems kyrka är inte tillägnad Jungfru Maria som nästan alla kyr-

kor vid den här tiden, utan Guds Grav. Och Guds Grav i Jerusalem vaktades av tempelriddarna. Och i en stenrelief av Forshemsmästaren ser vi en riddare som skänker kyrkan – och ovanför Guds anlete på en av de andra relieferna ett tempelriddarkors!

Dessutom måste den eller de som ledde folkungar och erikar till segrarna vid Lena och Gestilren mot stormakten Danmark ha känt till hur striderna bedrevs i det Heliga Landet. Förmodligen dyker både långbågar och riddare till häst här upp för första gången i vår historia!

Den som byggde kyrkan i Forshem, den från det Heliga landet hemkomne tempelriddaren, var den som skapade de mirakulösa segrarna vid Lena och Gestilren. Därför talar vi svenska idag och inte danska. Där föddes Sverige.

Arn Magnusson fanns alltså. Han är vår landsfader.«

Jan Guillou

I Arns fotspår - en resa kring Svearikets tillkomst

»Vägen till Jerusalem« börjar i Skara. Här inleds berättelsen om riddaren Arn Magnusson i Jan Guillous roman som tar oss med på ett äventyr i munkars och tempelriddares rike.

Det är den första boken i en populärhistorisk trilogi som utspelar sig i det medeltida Västra Götaland, trakten mellan Vänern och Vättern. Det här är en tid av förändring och förnyelse. Det är nu Sverige som nation tar form och det är bland annat kristendomens landvinningar i det hedniska Norden som för med sig grunden till ett nytt samhälle, en ny civilisation och nya kunskaper. I de följande böckerna »Tempelriddaren« och »Riket vid vägens slut« fortsätter Arns äventyr.

Arn är en uppdiknad person, men händelserna och platserna från romanerna bygger på en historisk verklighet, vars bönder, kungar, präster och adelsmän inte längre själva kan berätta något för oss. Men kvar från denna tid finns spåren ute i landskapet och i museernas arkiv och samlingar. Kvar finns skrifterna och föremålen, kyrkorna och kloster-ruinerna som med fantasins hjälp tar oss bakåt i tiden.

Följ med på en rundtur i Arns fotspår. Vi har valt ut 13 platser av stor historisk betydelse för upptakten till det svenska riksbildandet och som samtidigt utgör Arns viktigaste vistelseorter.

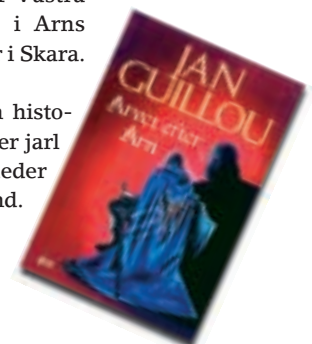
Anja Praesto
Västergötlands museum

I nådens år 1150 föds Arn Magnusson.

Efter de första levnadsåren i barn-doms-hemmet på Aranäs gård hamnar han i Varnhem vid foten av Billingen. Av munkarna formas han till en Kristi stridsman och tempelriddare i det heliga landet. I tre böcker av Jan Guillou får vi följa Arn på hans väg genom livet. I Västra Götaland kan du göra en resa i Arns fotspår. Vägen till Jerusalem börjar i Skara.

I »Arvet efter Arn« fortsätter den historiska berättelsen. I fokus står Birger jarl »Arns sonson« och med honom leder spåren återigen till Västra Götaland.

I det tidiga medeltidssamhället är Skara centralort både för kyrkan och för kungamakten. Det är en »storstad« med runt 700 invånare och stadens gränser markeras med en hög gärdsgård av stolpar, träslanor och jordvallar. Låga bostadshus av trä trängs med verkstäder, fähus och visthusbodar. Man bor trångt och stanken av gödsel och avfall är påträngande. Skillnaden mellan stad och landsbygd är inte så stor, man har boskap och odlar enklare grödor på små jordlotter.

Men vid sidan av odlandet blomstrar såväl handel som hantverk och Skara är en mötes- och marknadsplats. En marknadsdag uppvisar en brokig skara av köpmän, bönder och hantverkare men också munkar, kyrkans folk, barn, gycklare och djur. I vimlet och sorlet hörs

främmande sånger och nya instrument som tillsammans med handelsvarorna kommit till Skara från kontinenten via Lödöse. När kungen är i stan bor han på borgen Gälakvist.

På stadens högsta punkt ligger domkyrkan. Kyrktornen som reser sig över staden markerar centrum och är riktmärke för besökaren.

Det är i nådens år 1150 som romanen inledd. Domkyrkan ska invigas och här får fru Sigrid, Arns mor, sin uppenbarelse att skänka godset Varnhem till cistercienserna.

Nästan 900 år senare, i advent år 1999, invigs domkyrkan återigen. Detta efter en omfattande renovering för att möta nya generationer och nya århundraden.

1100-talet

1200-1300-talet

1596-1719

1723-1729

1810-1872

1894-

et var vid Tiburtiusmässan, den dag som räknades som sommarens första dag och då isarna gick upp i Västra Götaland. Så många människor som denna dag hade aldrig varit församlade i Skara ty det var inte vilken mässa som helst som skulle genomföras. Den nya domkyrkan skulle äntligen invigas. UR VÄGEN TILL JERUSALEM

Dagens domkyrka är en mäktig katedral i gotisk stil, uppförd av sandsten från västgötaberger. Kvar från 1000-talet är bland annat en unik krypta, ett sista vilorum för de första biskoparna. Kyrkan har sedan byggts om i olika omgångar efter bränder och vandalisering. Samlingen av sigill från medeltida biskopar och vackra glasfönster bidrar till kyrkans atmosfär.

Men domkyrkan ligger inte längre på stadens högsta punkt. 900 år senare har staden »vuxit ikapp«. Lager av gödsel, förmultnat avfall och rivna hus ligger staplade på varandra, sekel för sekel. Dagens gator och torg vilar på närmare tre meter tjocka kulturlager, som med sina gamla sopor lär oss mycket om de medeltida stadsbornas levnadsvillkor. Gatunätet från den här tiden är i princip bevarat till våra dagar. Gatunamn som Tullportagatan och Gråbrödragatan avslöjar något av stadens historia.

Historien om det tidiga samhället beskrivs på Västergötlands museum i utställningen »Skara i medeltid«. I fokus står medeltidsstaden Skaras storhetstid, ett maktcentrum i Svearikets begynnelse. En Arnportal finns också med information om projektet och de olika besöksmålen.

Biskopssigill

TURISTINFO

Västergötlands museum: 0511-260 00.
Maj-sept öppet alla dagar, vardagar 10-17, helger 12-17, övriga året ti-sö. Sommarextra: fasta guideturer: www.skaramus.se.
Sommaröppet i domkyrkan: må-fre kl 10-19, lö-sö kl 10-16. Övriga året: må-ons 10-16, to 10-19, fre-lö 10-16, sön 9.30-13.30.
Sommarvardagar sång och visningsgudstjänster. Ring 0511-201 71 eller 201 79 för information.
Kråks Vårdshus: 0511-211 07.
Skara turistbyrå: 0511-325 80.

MERA ATT LÄSA »Skara, del I« Skara Historiekommitté, »Skara i medeltid« Skrift nr 22 från Skaraborgs länsmuseum.

Stor julotta skulle detta år hållas i Husaby kyrka som var kungskyrka. Någon kung skulle dock inte visa sig där, ty kung hade västgötarna värt sig mot. Men till Husaby skulle lagman Karle, som var den förnämste mannen i Västra Götaland, komma. Därför skulle också folkungarna fira sin julotta i Husaby och inte i den egna kyrkan Forshem. UR VÄGEN TILL JERUSALEM

Vid foten av natursköna Kinnekulle ligger Husaby. Redan på långt håll ser man de mäktiga tornen från Husaby kyrka resa sig. Tidiga spår vittnar om att Husaby var en plats med särskild betydelse för det blivande svenska riket. Med ett dop som ändrar historien inleds en allians mellan kyrka och kungamakt som utgör grunden för riksbildandet. Det är Olof Skötkonung som enligt traditionen låter sig döpas här och därmed blir Sveriges första kristne konung.

Husaby kyrka är en av landets allra märkligaste kyrkor och första domkyrka. Dagens byggnad uppfördes på 1100-talet av välhuggna sandstensblock, lämningar antyder att det tidigare funnits en stavkyrka i trä. Utanför ingången finns två gravmonument från tidig medeltid.

Nordost om kyrkan ligger Sankt Sigfrids källa. Möjligen var det just här som Olof Skötkonung döptes av den engelske missionären Sigfrid. Därför har detta också blivit en av traktens mest kända och besökta historiska platser.

På den plats där kungsgården kan ha legat, ligger idag resterna av Husaby biskopsborg, uppförd i slutet av 1400-talet. Det är här på kungsgården i Husaby som romanens Arn blir förförd av Algot Pålsons dotter Katarina. När han senare ska öva julsånger i Husaby kyrka är det första gången han träffar Algots andra dotter Cecilia och ljuv musik uppstår på mer än ett sätt...

TURISTINFO

Tusen år av kristen tro firades i Husaby år 2000 och multimediantställningen Källan kom till. Efter en turné i Europa är den tillbaka i Husaby. Finns även som cd-rom.

Besök gärna Tusenårsaltaret som byggdes till minne av tusenårsfirandet nedanför Pilgrimsgården.

Bokning av gruppbesök i kyrkan på Pastors-expeditionen i Husaby: 0511-34 31 41.

Turistbyrån Pilgrimsgården, Husaby: 0511-34 32 60.

Turistbyrån Lidköping: 0510-77 05 00.

Hembygdsföreningens Café: 0511-34 30 30.

MERA ATT LÄSA: »I spåren av kungens män« och »Tusenårsresan« av Maja Hagerman, »Husaby kyrka« av Stig Antbring, »Palatset som blev en borg« av Jan-Bertil Schnell.

Kamsmycke

De hade druckit julöl på Arnäs i den stora varma stensalen med stockeldar och aldrig hade livet synt så gott. Vid julottan nere i Forshem kunde Arn utan blygsel visa sin stolthet över vad han låtit bygga och även att han själva var utbildad i sten ovanför kyrkporten som den som skänkte Gud nycklarna till kyrkan under ett tempelriddarkors. UR RIKET VID VÄGENS SLUT

Forshem står med en unik medeltida kyrka som är ett begrepp i Sveriges historia. Äldsta delen är långhuset från mitten av 1100-talet. Främst är kyrkan känd för sex olika stenreliefer.

Med den kristna tiden och det nya samhället kom kunskapen att bygga i nytt material: sten. Runt om i trakten uppfördes romanska stenkyrkor. Kinnekulle blev en arena för dagbrott och verkstäder. Hit kom alla Skaraslättnens kyrkbyggare för att hämta sandsten och kalksten till sina byggen. Med tiden har kyrkorna blivit ombyggda men kvar finns bildverken – sten är evighet.

På 1760-talet omskapades Forshems kyrkan till en korskyrka och kring den finns en värdefull miljö med bland annat prästgården från 1790.

Tre av relieferna i Forshem skildrar passionshistorien och någon sägs vara ett självporträtt på stensemästaren själv. Men vem var han, mannen med hacka, mejsel och klubba? Vi känner inte namnet på denne skicklige bildhuggare, som var så

efterfrågad i Västra Götaland och vida omkring att han också fick uppdraget som stensemästare vid domkyrkan i Skara. Vi kallar honom Forshemsmästaren eller Skaramästaren. Det är inte otroligt att en av bilderna föreställer kyrkans donator från borgen Aranäs, enligt romanen således en avbild av självaste Arn Magnusson.

Kyrkan är tillägnad den Heliga Graven i Jerusalem.

TURISTINFO

Kyrkan öppen året runt, dagligen kl 8–20. Fasta sommarvisningar, övriga året guidning enligt beställning: 0501-420 10.

Pilgrimshärbärge finns vid prästgården.

Stenmuseum öppet dagligen kl 8–20: 0501-420 10. Pilgrimskyrka och café juli månad: 070-248 38 65.

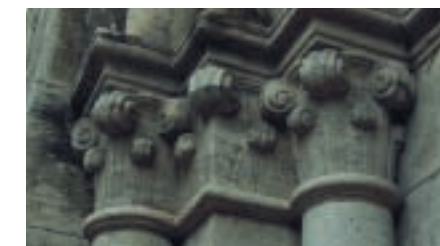
Forshems gästgiveri, 0501-420 55.

Turistbyrån Pilgrimsgården, Husaby: 0511-34 32 60.

Turistbyrån Mariestad: 0501-100 01.

MERA ATT LÄSA

»Forshems kyrka« av Jan Svanberg och Barbro Westrin

Sedan sänkte Knut sin röst och förklarade vad som skulle ske. I Skara hade de köpt många kunskaper, men viktigast från en man som för kort tid sedan lämnat Karl Sverkerssons tjänst på Näs. De hade fått veta att när ingen fara fanns på Näs, som nu när isarna varken bar eller brast, tog Karl Sverkersson varje morgon före allt annat en kort vandring ner till stranden för att vara för sig själva.

UR VÄGEN TILL JERUSALEM

Det fanns knappast någon plats som låg mera centralt i 1100-talets Sverige än Visingsö i Vättern. Ön ligger mitt emellan de båda Götalandskapen och var det dåvarande rikets maktcentrum. Kungarna och deras följen vistades ofta på borgen vid Näs, som var vår första riksborg. Den uppfördes troligen under 1150-talet och var snarare en statusmarkering – ett residens – än en försvarsanläggning.

Borgen är främst förknippad med Sverkersätten, men även den Erikska ätten höll hov här periodvis. Fyra kungar uppges ha avlidit på ön, bland dem Magnus Ladulås.

Verklighetens dramatik återfinns i romanen om Arn, där Arn får bevittna mordet på Karl Sverkersson, en verklig händelse som ägde rum 1167.

I början av 1300-talet var Visingsös storhetstid över och som kungligt residens ersattes Visingsö-borgen successivt av Stockholm slott. Borgen försvinner ur historien 1318, även bokstavligen då den

sakta börjar rasa ned i Vättern. Idag återstår några få delar i ruiner.

Visingsö har också ett omfattande gravbestånd från järnåldern och för den medeltidsintresserade är ett besök i Brahekyrkan och Kumlaby kyrka ett måste. Remmalagen, de öppna hästskjutsarna, är ett populärt transportmedel på ön.

TURISTINFO

Gränna-Visingsö turistbyrå: 0390-401 93,
0390-410 10.
Jönköpings länsmuseum: 036-30 18 00.

MERA ATT LÄSA:

»Visingsöartiklar. Tolv artiklar om Visingsö från bronsålder till medeltid.« Jönköping 2000.
»Gränna-Visingsö historia.« av Grennfelt, Kraft, Lindqvist och Rydén. Stockholm 1980.
»Skogshistorien på Visingsö« av L. Kardell. Jönköping 1997.
»Det nära förflutna. Om arkeologi i Jönköpings län.« Småländska kulturbilder 1997. Jönköping 1997.

Aedanför Askeberga gamla tingsplats där Tidans gjorde en brant sväng låg rastplatsen. Fler skutor låg redan halvt uppdragna vid stranden och det blev stor uppståndelse bland roddare och rastplatsens folk när den folkungiska ägaren herr Eskil kom.

UR RIKET VID VÄGENS SLUT

En av Västergötlands mest uppmärksammade fornlämningar är skeppssättningen i Askeberga. Skeppssättningen, även kallad Ranens stenar, byggdes under järnåldern (ca 400–500 e Kr). Ranens stenar är 55 m långa och landets näst största efter Ale stenar i Skåne.

Monumentet har 24 gigantiska stenblock på tiotals ton vardera. De måste ha transporterats långa sträckor, eftersom det inte förekommer så stora block i trakten. Arbetet att föra hit och resa stenarna har krävt en stor arbetsinsats av många personer. Det betyder att de måste ha levt i ett välorganiserat och

skiktat samhälle. Kanske är Ranens stenar uppförd som grav eller minne över en storman som styrde över området.

Askeberga är platsen där Arn låter uppta halvsyskon och allierade i sin ätt.

TURISTINFO

Skeppssättningen ligger vid en biväg väster om Tidans samhälle.
Turistcentrum Skövde: 0500-44 66 88.
Nordväst om Askeberga finns Lugnås med koppling till cisterciensermunkarna.
Guidningar i kvarstensgruvan.

MER ATT LÄSA

»Arkeologi i Skaraborg« av Gerhard Flink.

Fad än Sigge och Orm hade tänkt sig om hur det skulle vara att komma fram till drömmarnas Forsvik och söka efter herr Arn själv så spräcktes alla deras planer genast av allt det de fick se. Kanske hade de väntat sig ett stort hus med snidade drakhuvuden vid taknockarna där riddar Arn red på tunet med sitt blixtrande svärd omgiven av unga män och pojkar som försökte göra som han. Vad de kom till var en by med fyra gator, ett vimmel av folk som alla tycktes springa om varandra i brådskan och ett surr av främmande tungomål. UR RIKET VID VÄGENS SLUT

Historien om Forsvik går genom sekler. Orten ligger utmed Göta Kanal 10 km nordväst om Karlsborg. Namnet kommer efter den gård som legat på platsen sedan medeltiden. Redan då användes vattenkraften i forsen till att driva en kvarn och en såg.

På 1400-talet övergick Forsviks gård genom donationer till Vadstena kloster på andra sidan Vättern. Forsvik levererade virke och järn till klostret, som då höll på att byggas. En ny kvarn, såg och vattenhammare anlades av klosterfolket och detta var början till det blivande Forsviks Bruk.

Från 1600-talet var Forsvik ett järnbruk som under 1800-talet ersattes av gjuteri, mekanisk verkstad och träsliperi. Gjuteriet lades ner på 1970-talet men alla äldre bruksbyggnader står kvar.

Industrimiljön i Forsvik är en av landets äldsta och den är så väl bevarat och upp- rustat att man i detta levande museum

lätt kan sätta sig in i stora delar av Sveriges industrihistoria.

I romanen bosätter sig Arn i Forsvik när han återvänder efter sin tid i det Heliga landet. Det är också här som hans sonson, Birger Magnusson, känd som Birger jarl, får växa upp med en mycket kunnig »farfar«. Och det beryktade Forsvikska rytteriet utbildas på denna plats.

TURISTINFO

Forsviks Bruk är sommartid öppet dagligen, 0505-413 52. Här finns utställningar, sommar-teater och vandrarhem dessutom arrangeras guidade visningar och ångbåtsurer. Utställningen »I Arns tid« visas. www.forsvik.com. Karlsborgs turistbyrå: 0505-173 50.

MERA ATT LÄSA

»Bruksbilder – boken om Forsvik« av Bo Bremsjö och Lars Bergström, »Forsviks bruk och släkten Tham« av Ingemar Wikenros.

Medeltida svärd

Dch då var det som om det mörknade över slagfältet vid Lena av ett stort svart moln som först steg och sedan sjönk mot de anstormande danska ryttarna och det ven och tjöt i luften som om tusen tranor lyft samtidigt.

När den första salvan pilar slog ner i den framstormande danska hären var det som om en Guds näve av järn hade drabbat den rakt uppifrån.

UR RIKET VID VÄGENS SLUT

Slagen vid Lena och Gestilren har satt djupa spår i vår historia. Kanske var striderna som utspelades här i början på 1200-talet det avgörande för bildandet av riket Sverige.

Lena blev så småningom Kungslena och är en kulturhistoriskt intressant miljö med kyrka, herrgård och palatsruin vid byn.

Enligt traditionen uppfördes Kungslena kyrka av kung Erik Läspe och Halte i mitten av 1200-talet till minne av slaget vid Lena. Här möttes de erikska och sverkerska ätterna 31 januari 1208, ett slag där den erikska styrkan vann en stor seger. Två år senare återkom Sverker med sin här från Danmark, men den här gången vann Eriks kungahus definitivt den långa striden mot Sverkers. I detta slag, vid Gestilren 1210, stupade nämligen kung Sverker.

Kanske vanns denna seger mycket tack vare den nya militära teknik som förts in – bepansrat rytteri, dvs riddare samt handbågsskyttar. Vid den här tiden bar ryttaren ringpansarskjorta, hjälm och sköld.

I slaget vid Gestilren stupar i romanen flera av Arn Magnussons närstående, bland annat sonen Magnus Månesköld.

Ett stort monument av granit har rests nära kyrkan till minne av slaget vid Lena. Vid vägkorset i Varv några kilometer söder om Kungslena står en minnessten över slaget vid Gestilren år 1210.

I vägskälet finns ett originellt vägmärke som kallas Granne Påle, tillverkad i trä och grant bemålad. Originalen från 1902 finns på Turbinhusön i Tidaholm.

Modell av Lena palats

På bergssluttningen ovanför Kungslena by ligger Lena palats ruiner, uppförd av Birger jarl. Grunderna till palatset ligger till största delen under jord och syns därför inte. De undersökningar som gjorts tyder på att palatset inte varit en befästning utan en högre ståndsbostad, en murad palatsbyggnad från senare 1200-tal.

TURISTINFO

Kungslena Herrgård, 0502-440 42. Guidningar för grupper om minst 10 personer. Palatsmodellen finns på Falbygdens museum: 0515-850 50. Café Drabanten och Bed & Breakfast: 0502-441 47. Turistbyrå Tidaholm: 0502-162 08.

MERA ATT LÄSA: »Kungslena kyrka – en kyrkostudie« av Sofia Bruto, »Dimbobygden 1997«, »Slaget om Gestilren« av Birgitta Ingvar-Nilsson.

Det vackraste av alla klosternamn hade ett nunnekloster som låg i den södra delen av Västra Götaland. Gudhem hette det och var tillägnat Jungfru Maria. Klostret låg på en höjd och därifrån kunde man se det blånande berget Billingen och, om man ansträngde sig bara något, de två tornen på domkyrkan i Skara. Norr om Gudhem blänkta Hornborgasjön dit tranorna kom om våren innan gäddorna börjat leka. Runt klostret låg gårdar och åkrar och små dungar av ekskog. Det var ett mycket fridfullt och vackert landskap som alls inte förde tanken till mörker och barbari. UR TEMPELRIDDAREN

Livet i Gudhems kloster ter sig både kargt och fridfullt. Innanför klostermurarna är livet hårt uppstyrt av sång- och bönestunder. Reglerna är stränga och brott mot dessa bestraffas. Här är kallt och dragigt och särskilt vintrarna är svåra att uthärda. Men klostret är också en källa till nya kunskaper och insikter och nunnorna lär sig nya språk och något hantverk.

Klostret grundades vid mitten av 1100-talet med kung Karl Sverkersson som initiativtagare. Gudhems storhetsperiod inföll på 1200-talet, då det gynnades av kung Erik Eriksson, i historien känd som Läspe och Halte. Hans änka drottning Katarina donerade gods och guld år 1250 som möjliggjorde uppbyggandet av den klosteranläggning och klosterkyrka, vars ruiner vi kan se idag. Drottning Katarina dog i Gudhems kloster, där hon tillbringade sina sista levnadsår och också ligger begravd under en murad gravtumba.

Det är i Gudhem som Arns fästmo Cecilia får slita hårt i 20 år under Moder Rikissas järnhand. Biskop Bengt förklarar i Skara domkyrka att Cecilia Algotsdotter och Arn Magnusson är bannlysta. »Ingen kyrkans man i hela Västra Götaland får vidare befalla sig med någon av dessa två i sådant som rör den kristna gemenskapen. Den enda fristad de kan söka sig är kloster«.

TURISTINFO

Ett museum med exklusiva fynd från utgrävningarna finns vid klosterområdet. Öppettider: maj–augusti: må–fre kl 11–17, lö–sö kl 9–17, april och september lö–sö kl 9–17. Övriga tider efter överenskommelse. Gästhem Cecilia: 0515-72 03 77.

Guidade turer kan beställas, 0515-72 02 23, 72 00 11 eller 073-762 16 70. Mera sevärdheter hos Falköpings Turistbyrå, 0515-77 70 50.

MERA ATT LÄSA: »Boken om Gudhem« Red. Hilding Johansson.
»Gudhems Kloster« av Jan O.M. Karlsson.

När en högtättad kvinna vid namn Sigrid donerade stormannagodset Varnhem till cistercienserna var detta munkordens chans att bygga det som skulle bli det medeltida Sveriges största munkkloster. Det byggdes åren 1150–1260 efter förebilder i Frankrike och Tyskland. Placeringen av klostret var idealisk. Platsen låg enskilt, bland fina marker för odling och bete, bland skogar för timmer och vilt. Berget Billingen gav sten till klosterbygget, rent vatten och vattenkraft.

Klosterinnevånarna var uppdelade i två grupper: prästmunkar och lekbröder. »Ora et labora«, bed och arbeta, är klosterordens ledstjärna, vilket sammanfattar livet vid klostret.

Varnhem är platsen där Arn föddes och fostrades. Han placeras i klostret som »oblat«, det vill säga barn i Guds tjänst. Detta är ett offer av föräldrarna Sigrid och Magnus, och ett tack till Herren som genom ett mirakel låtit Arn återuppstå från döden. Av bröderna i klostret får Arn

kunskaper i språk, filosofi och teologi, men även praktisk skicklighet som smide, sjukvård, odling och byggteknik.

Strax före Bartelsmässan, den brådsta skördetiden och då också hockarna skulle slaktas i Västra Götaland, såg Arn hur Varnhems kyrktorn växte upp i fjärran, först otydligt som bara någon egendomligt knofig eller förtorkad eller av blixten slagen trädtopp mitt inne i den frodiga ekdungen, sen helt tydligt. Han kände inte igen kyrktornet från sin barndom, det var inte det som rörde honom. Men han visste att där inne låg hans mor begravnen, henne som han varje kväll talade till i sina böner... Fylld av högtidlighet red han in genom klosterporten... UR VÄGEN TILL JERUSALEM

Varnhem är gravplats för den erikska kungaätten med bland andra Birger jarl med maka. Dessutom finns här greve Magnus Gabriel De la Gardies grav. Vid en stor restaurering 1918–23 återskapades kyrkans medeltida karaktär. Samtidigt utgrävdes lämningarna efter klostret på kyrkans södra sida. Ett museum byggdes också på 20-talet som kan besökas sommartid.

TURISTINFO

Kyrkan och klostermuseet är öppna: april: dagligen kl 10–16 maj–augusti: dagligen kl 9–18 september: dagligen kl 10–16. Stängt midsommarafton. Bokning av grupper: 0511-603 70 eller 605 11 samt pastorsexpedition 0511-201 71. Sommarextra: fasta klostervisningar.

Klostergårdens servering: 0511-801 96 eller 604 20. Skara turistbyrå: 0511-325 80.

MERA ATT LÄSA

»Varnhems kloster, kyrkan – ruinerna – museet« av Jan O.M. Karlsson och Ragnar Sigsjö.
»Furstebilder från Folkungatid« av Jan Svanberg.
»Ritus Cisterciensis« av H. Johansson.
»Varnhems klosterkyrka« av R. Edenheim och I. Rosell.

Sigill

Alla götars ting skulle hållas utanför kungsgården vid Axevalla. Kung Karl Sverkersson stod på Axevallas murkrön samman med sina närmaste män och såg folkungarna och den erikska ätten rida tillsammans mot tingsplatsen. Det var som att se ett stort blått hav komma, ty folkungarnas färger var blått och silver och den erikska ättens blått och guld. UR VÄGEN TILL JERUSALEM

Den karga Axevalla hed var exercisplats för Skaraborgs och Västergötlands regementen från tidigt 1700-tal till 1900-talets mitt. På heden, som hålls öppen genom bete, växer ljung, backtimjan och enar. Från de fria vidderna har man utsikt mot Billingen och Valle. Heden används bland annat för vandring och ridning. I närheten ligger lämningar av Axevalla Hus från 1200-talet, som var det starkaste fästet i medeltidens Västergötland.

Yxa medeltid

Det är här, vid en plats som kallades Tre vägars möte, som Arn vinner tvekampen mot Emund Ulvbane i en strid för att rädda sin fars liv och ättens heder. Arn blir en legend genom att hugga handen av sin motståndare – men skonar hans liv.

TURISTINFO

Från Pansarmuseet i Axvall utgår promenadstigar i omgivningarna. Se Axevalla Hus från sjösidan. Guidad tur med flotte kan beställas: 0511-621 09. Mera tips i området: Turistbyrån Skara: 0511-325 80.

MERA ATT LÄSA

»Borgar och befästningar i det medeltida Sverige« av Christian Lovén.
»Axevalla Hus, svenskt medeltidsfäste och säte för västgötakungarna« av Georg Friberg och Björn Lippold.

Eriksbergens eriksgata hade gjort en omväg från den vanliga vägen. Efter att man passerat Jönköping hade man gått mot Eriksberg, kungens födelseplats och också den plats där hans far, som nu allt oftare omtalades som helige Sankt Erik, hade fötts och där erikarna byggt sin kyrka med de vackraste väggmålningar i Västra Götaland. UR TEMPELRIDDAREN

Eriksbergs socken och dess medeltidskyrka har genom århundradena haft ett traditionsbundet samband med den medeltida erikska kungaätten. Det anses att socknen varit födelseort för denna mäktiga kungaätt och att en av dess mest legend-omspunna gestalter, Erik den Helige (Erik Jedvardson), på sitt arvegods lät uppföra den gamla kyrkan, av kärlek till sin hembygd, och såsom ättens familjehelgedom.

Denna 1100-talskyrka, som också använts som magasin och tidvis varit rivningshotad, är idag pietetsfullt restaurerad och har många intressanta inventarier, till exempel ett medeltida relikskrin (kopia) och ett altare, som troligen funnits i kyrkan redan från början. Väggmålningarna från 1100- och 1200-talen är fortfarande skönjbara och är bland de äldsta i sitt slag som bevarats i vårt land. Främst märks två konungagestalter försedda med dubbel gloria. I mitten av kyrkan finns en

relikgömma och i koret finns en säregen himlatrappa. Utanför kyrkan står en minnessten över kung Knut Eriksson, rest 800 år efter hans död 1196.

Det är här i Eriksberg utan skydd av stenmurar och väpnade män som Knut Eriksson, konung och i romanen Arns gode vän, lever sina sista dagar.

TURISTINFO

Kyrkan öppen dagligen kl 8–20. Kyrkan och historiska platser i trakten visas efter överenskommelse, 0515-430 24 eller 430 77. Här finns också Prästgården med kaffe, hembakt och olika temautställningar. Förbokning hos Eriksbergs Kultur- och Intresseförening: 0515-430 09. Turistinformation Kommunhuset Herrljunga: 0513-170 00.

MERA ATT LÄSA:

»Medeltida kyrkmålningar i gamla Skara stift« av Viola Hernfjäll.

20 kr

Nätkarta

Följ Arns fotspår på internet: www.skaramus.se. Här finns också tips om resor, kurser, litteratur och länkar.

För att komma i rätt Arnstämning rekommenderar vi att ni anlitar en Arnguide och börjar er resa på Västergötlands museum i Skara.

»I Arns fotspår« är ett projekt sedan 1999 inom kulturturismen som drivs av Västergötlands museum med stöd av kommunerna Falköping, Götene, Herrljunga, Hjo, Jönköping, Karlsborg, Mariestad, Skara, Skövde, Tidaholm, samt Skara stift, Grevillis fond, Länsförsäkringar Skaraborg, Sparbanksstiftelsen Skaraborg, Västra Götalandsregionen, Västsvenska Turistrådet och Piratförlaget. Genom bland annat Arnakademien, som består av representanter från de olika kommunernas turistorganisationer kvalitetssäkras verksamheten. Välkomna att ta kontakt för att pröva idéer samt få godkännande att använda den skyddade logotypen i Arns fotspår. Textsammanställning: Anja Praesto, Marita Sjölin. Fotografi: Leif Gustafsson, Hans-Göran Jonsson, Harald Jonsson, Carla Karlsson, Ulf Nordh, m.fl. Illustration: Roger Asplund, Pontus Berglund, Ulla Sköld. Målning: Göte Göransson. Produktion: Factum Reklambyrå.

i ARNS FOTSPÅR™

Följ Jan Guillous tempelriddare runt Västra Götaland

